

Seminarium Proweniencyjnej Grupy Roboczej 30-31 stycznia 2018 r.

*W kręgu badań proweniencyjnych:
zapisane na okładce,
czyli pożytki z oprawoznawstwa.
Cz. 1.*

Urszula Wencka
Konserwator papieru i skóry
Ossolineum

Zapisane w okładce...

Cel prezentacji:

Oprawa - cenne źródło informacji

Części:

1. Kilka przykładów na poparcie tego twierdzenia.
2. Praktyka warsztatowa a rozwiązania techniczne.
3. Specyfika rynku księgarskiego.
4. Wpływ stylu i gustu epoki.

-----

* Zagadnienia pominięte: style dekoracji opraw; typy opraw - skórzana, pergaminowa, papierowa, półskórkowa płócienna; z grzbietem wolnym; oprawa tymczasowa, oprawa druków ulotnych i użytkowych; zagadnienia technologiczne i materiałowe; itp., itd...

Oprawy książkowe w epoce nowożytnej

OPRAWY WYKWINTNE I LUKSUSOWE

Stanowią ok. 1 %
zachowanych opraw
zabytkowych.

Traktuje o nich niemal
99% istniejącej
literatury
oprawoznawczej.

Oprawy książkowe w epoce nowożytnej...

proza życia bibliotecznego

Oprawy użytkowe
stanowią ok. 99 %
zachowanych
książek...

A dotyczy ich
zaledwie 1 %
piśmiennictwa
tegmentologicz-
nego.

Zagadka...

Lucretius, *In carum
Lucretium poetam
Commentarii...*,
Paris 1514

Biblioteka „instytucjonalna” i dziedzictwo średniowiecza

Książka, mimo przeoprawienia,
nosi ślad przynależności do bib-
lioteki w pewnym sensie
publicznej - kościelnej,
klasztornej, uniwersyteckiej...

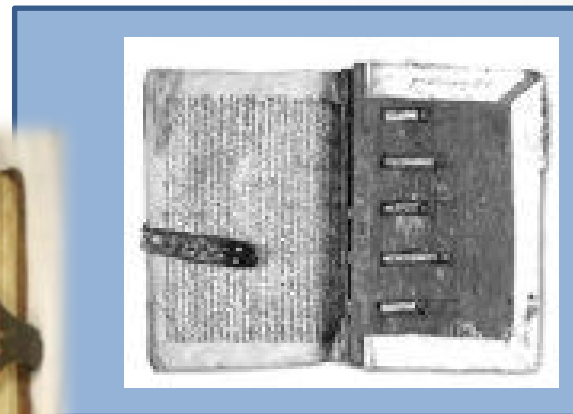
Dziedzictwo średniowiecza - zapinki

Zapinki spotykane są w całej Europie aż do początków nowoczesności.

Zapinki a praktyka warsztatowa

Paski zapinek
**montowane
na dolnej okładzinie**
– kraje niemieckie
i Polska.

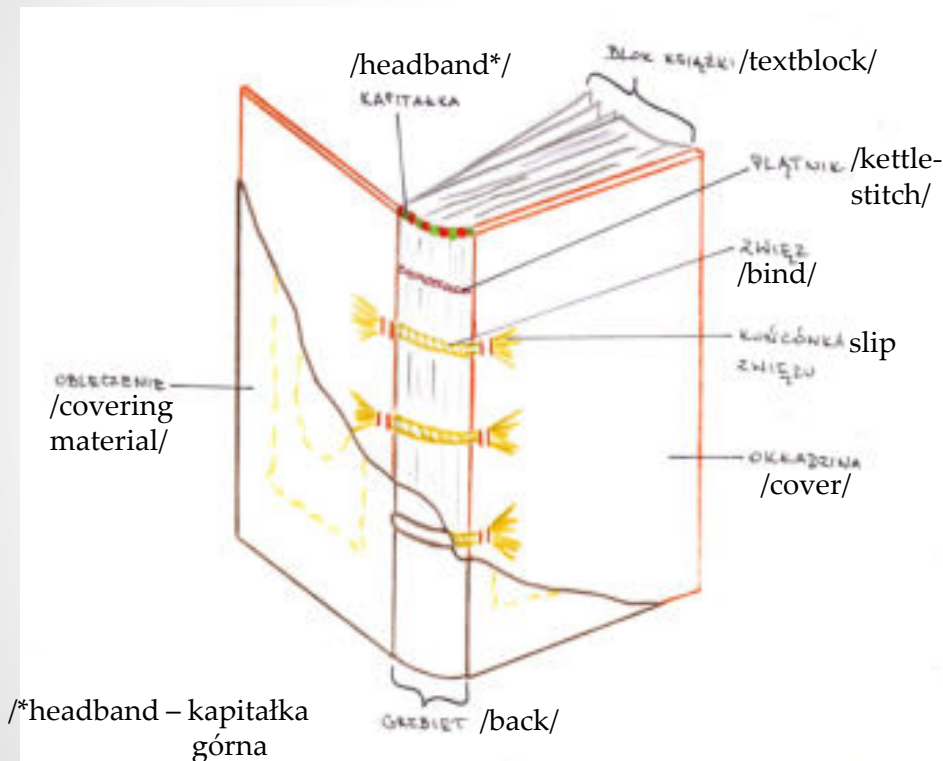
Italia, Hiszpania,
Francja, Anglia: paski
zapinek **montowane są
do górnej okładziny.**

Zwiezy, kapitałki...

dygresja terminologiczna - ?

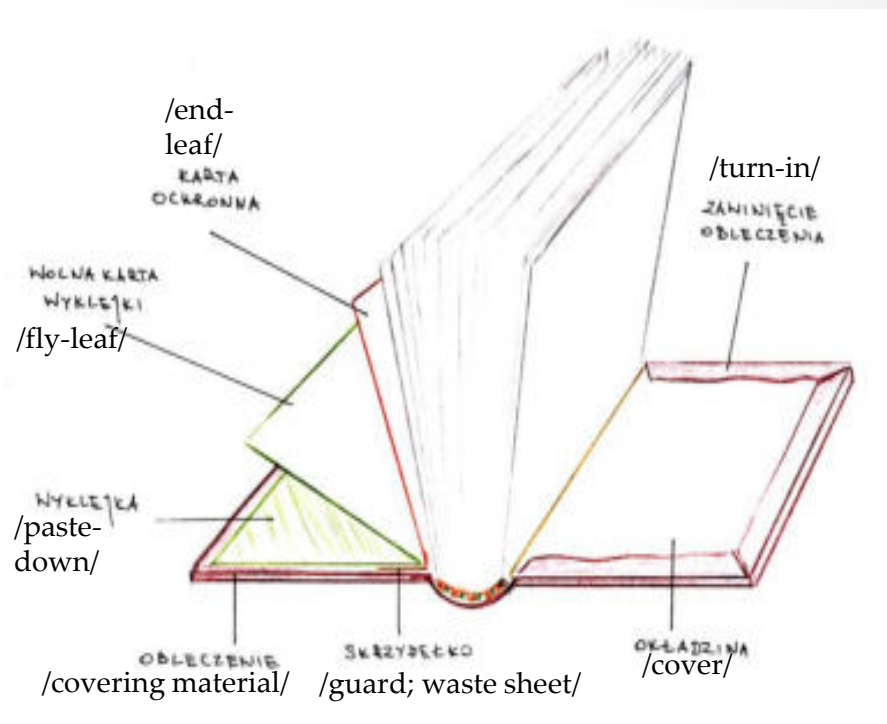
Konstrukcja książki – przypomnienie terminologii

/*headband – kapitałka
górna
endbands – kapitałki /

Blok książki /textblock/ = karty
wydrukowanych arkuszy,
złożonych w składki.

Karty przybyszowe /end-papers/ =
karty dodane przez introligatora:
wyklejki, karty ochronne,
skrzydełka, falce. Część oprawy.

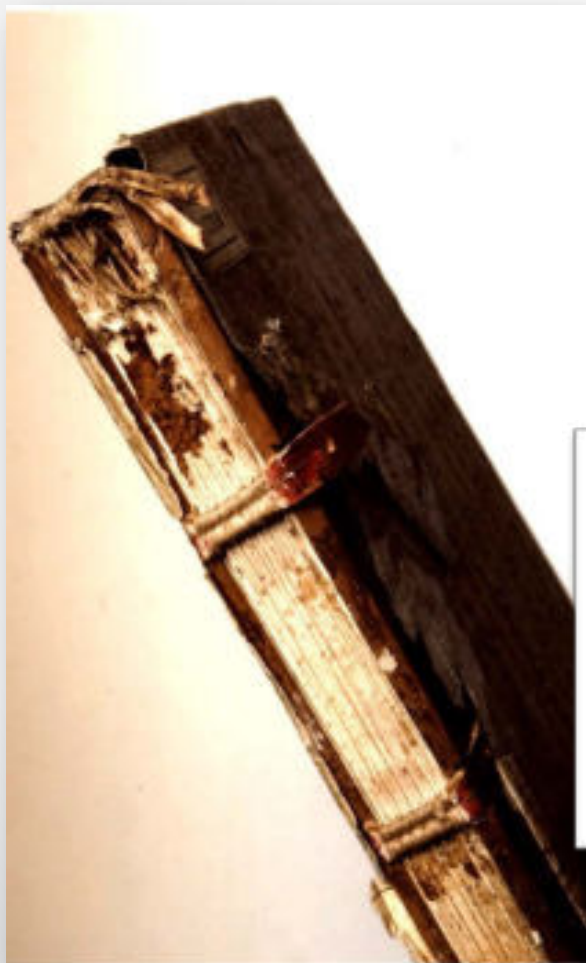

Zwiezy, kapitałki...

Zwiezy sznurkowe, kapitałki doklejane.
W XVI w. możliwe tylko w krajach niemieckich.

Zwiezy, kapitałki gdzieindziej – nieprzerwana tradycja

W krajach **nie** niemieckich
skórzane zwiezy
i rzemienne rdzenie
kapitałek stosowane były
do wieku XVIII.

Produkcja książki drukowanej – świadectwa XVI-wieczne

58. Jost Amman's binder's shop, 1568.
J. Amman, *Stände und Handwerker mit Fischen von Hans Sachs*, Frankfurt,
1568, fol. G1: *Der Buchbinder*.
British Library, C. 27.a.40

Szwajcaria, połowa XVI w.

Produkcja książki drukowanej – świadectwa późniejsze

61. A late-seventeenth-century binders' shop
Jan and Kaspar Luyken, *Spiegel van 't menichelijc bedrijf* (Amsterdam, 1767), p. 127
Gemeente Universiteitsbibliotheek Amsterdam

Holandia, poł. XVIII w.

18. Checking the register
J. de Bray, *De boekhandel* (Amsterdam, 1777), p. 18
Gemeente Universiteitsbibliotheek Amsterdam

Holandia, połowa XVII w.

Produkcja książki drukowanej - XVIII w.

66. A German bindery of the mid-eighteenth century
Alexander Troschel's *Album amicorum*, 1758-69, fol. 39
British Library, Add. MS. 17040

Niemcy, poł. XVIII w.

Etapy prac introligatorskich

zaklewanie, suszenie

złamywanie

zbijanie

Kolejne etapy prac introligatorskich

szycie

obcinanie

oprawianie

Zwieńczenie prac introligatorskich

łoczenie

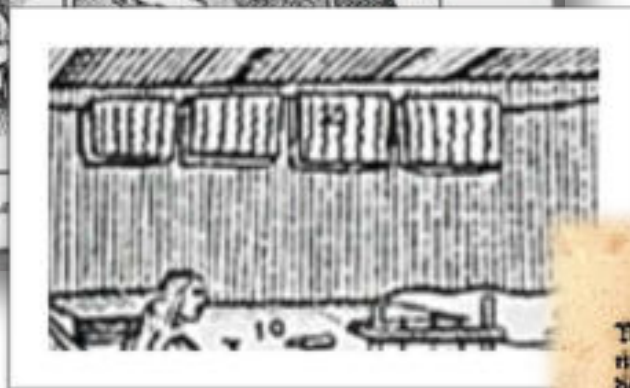
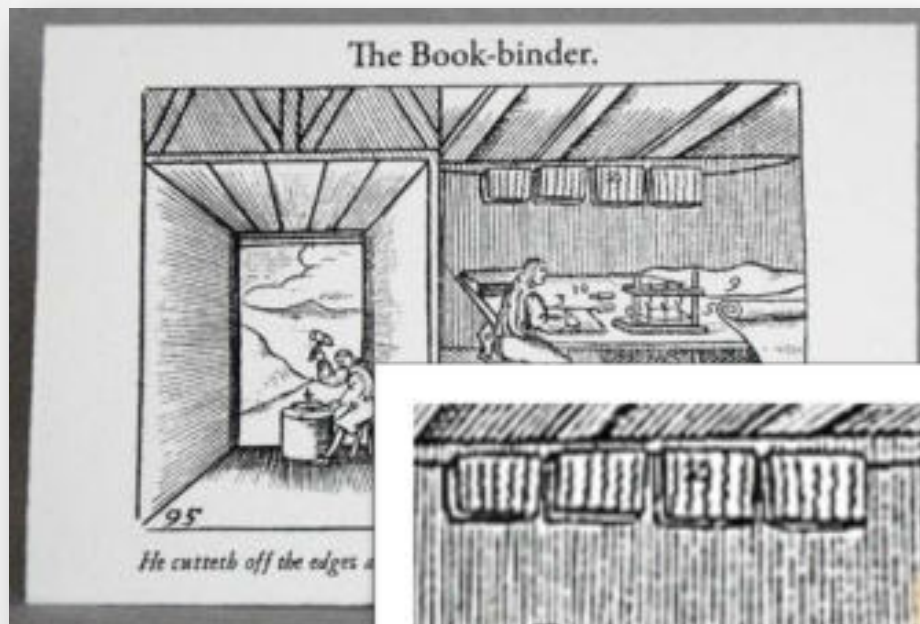

Niemiecka introligatornia XVIII w.

Druki niemieckie

– skutki technologicznej oryginalności

Niezaklejone w porę, bądź zaklejone niedbale arkusze druku brązowieją w polu tekstu - skutek przenikania olejów z farb drukarskich do włókien papieru.

Don der Kirchen. CCXXV
Welcher ob er gleichwol wider Cresconium Grammaticum da er die me-
nung Cypriani / vom widerauffen der Längeren vñ abgefaltne verwürffe/
die vrsach als für die fürnemste herfür bringe. Darum das es die Kirchen
nit angenomē habe. Vegerdt er doch gleich von seinem widerfacher / die
argument Cypriani / damit er sy ableinen vñ auflösen kōnde / vnd spache
also: Laß die geschrieffte Cypriani fallen / vnd zeig an die rechten geschrieffte/
die du sagst die er gebrauchet habe / vnd so ich dir nit mie der selbige anzeig/
daß sy zu eiuwerer sache nichts dienen / so will ich dir gewinnē geben. Dar-

Składy księgarskie – praktyka handlu książką

4. A (?) German bookshop c. 1645
The bookshop shows parcels of sheets as well as bound books shelved fore-edges outwards

Niemcy, 1. poł. XVII w.

7. An eighteenth-century bookshop
Pater Hilarion (pseud.), *Bildergalerie weltlicher Mischbräuche*, Frankfurt & Leipzig, 1785, pl. opp. p. 149
The bookshop shows parcels of sheets and bound books shelved spines outwards

Niemcy, 2. poł. XVIII w.

Niesprzedany nakład czy nieoprawiona książka?

Druki, które nigdy nie trafiły
do introligatora. Zakupione
tanio z zamiarem oprawy,
której nie wykonano.

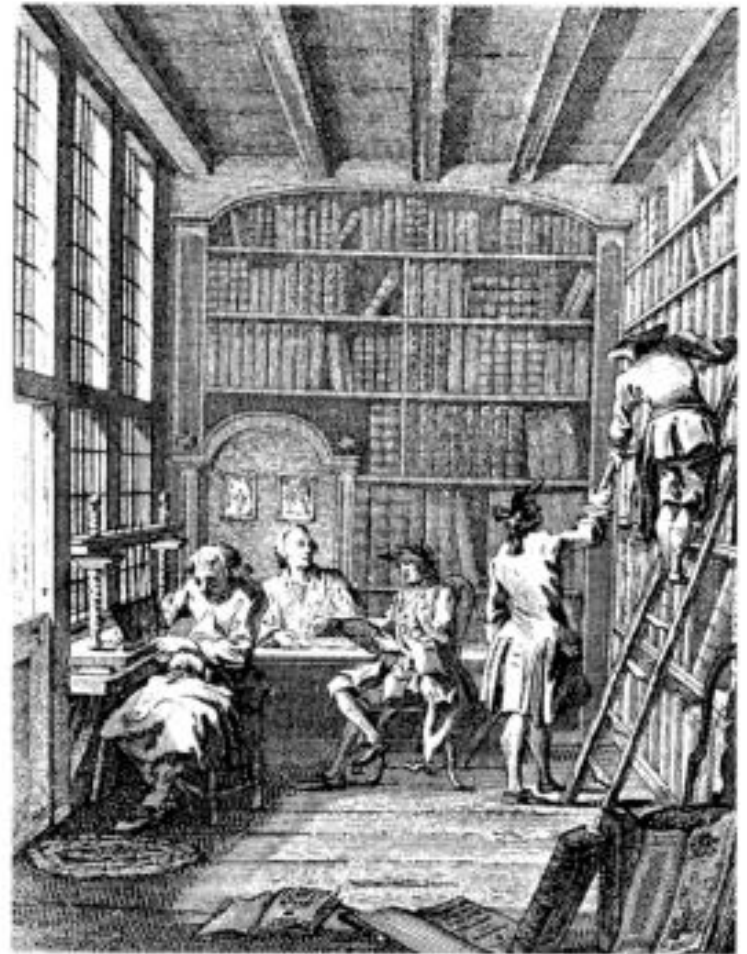

Składy księgarskie raz jeszcze

Salomon de Bray, *Men in a Bookstore*, 1607-1678

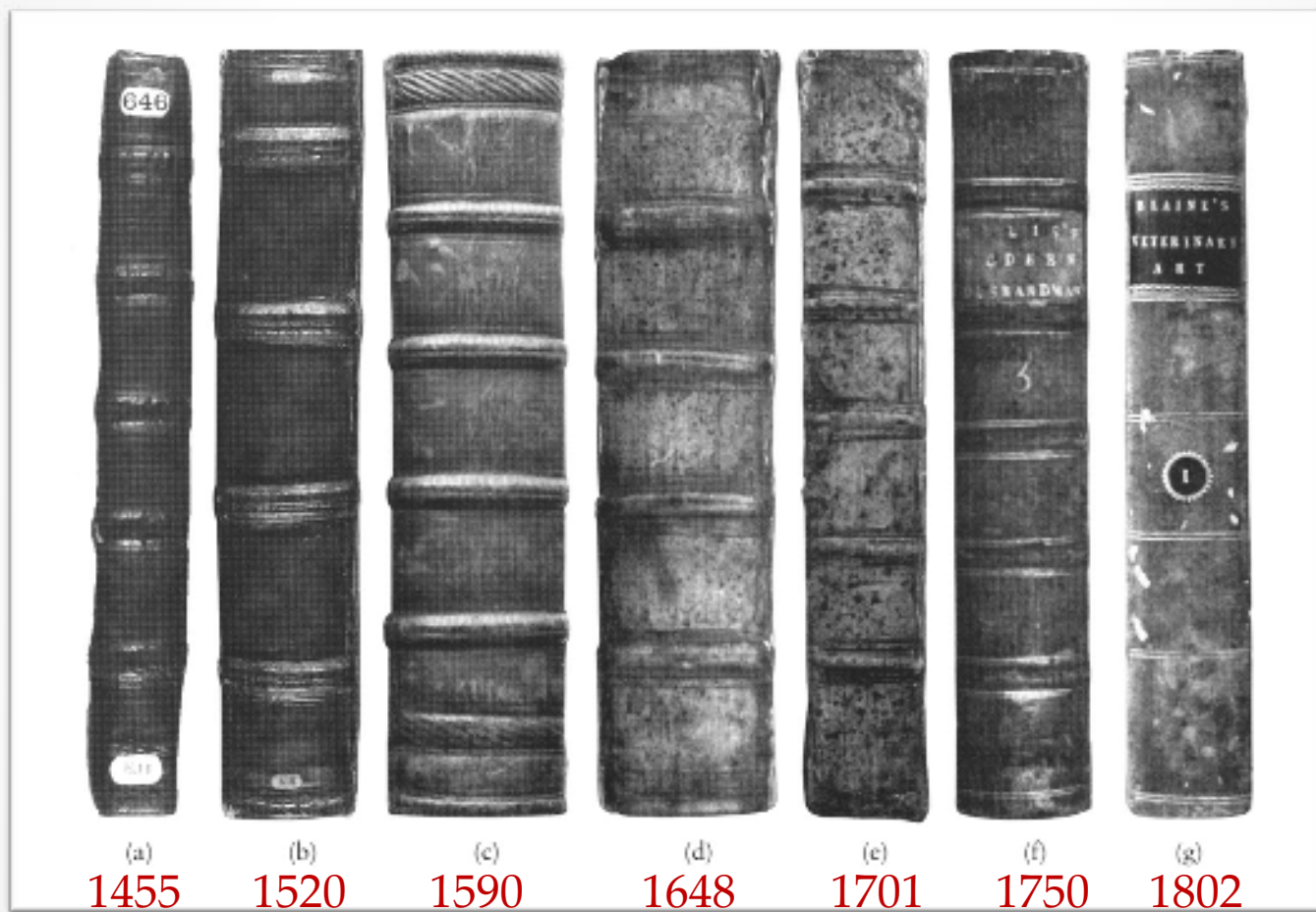
Holandia, połowa XVII w.

16. De Wit's bookshop in Amsterdam, c. 1760

Holandia, połowa XVIII w.

Autor, tytuł, rok wydania dzieła...

Jak ją znaleźć na półce?...

XV w.

Fig. 4.14: late medieval methods of book storage, using lecterns, chests, and books flat on shelves: an illustration from Sebastian Brandt's *Stultifera navis* (*Ship of fools*), first published in 1497

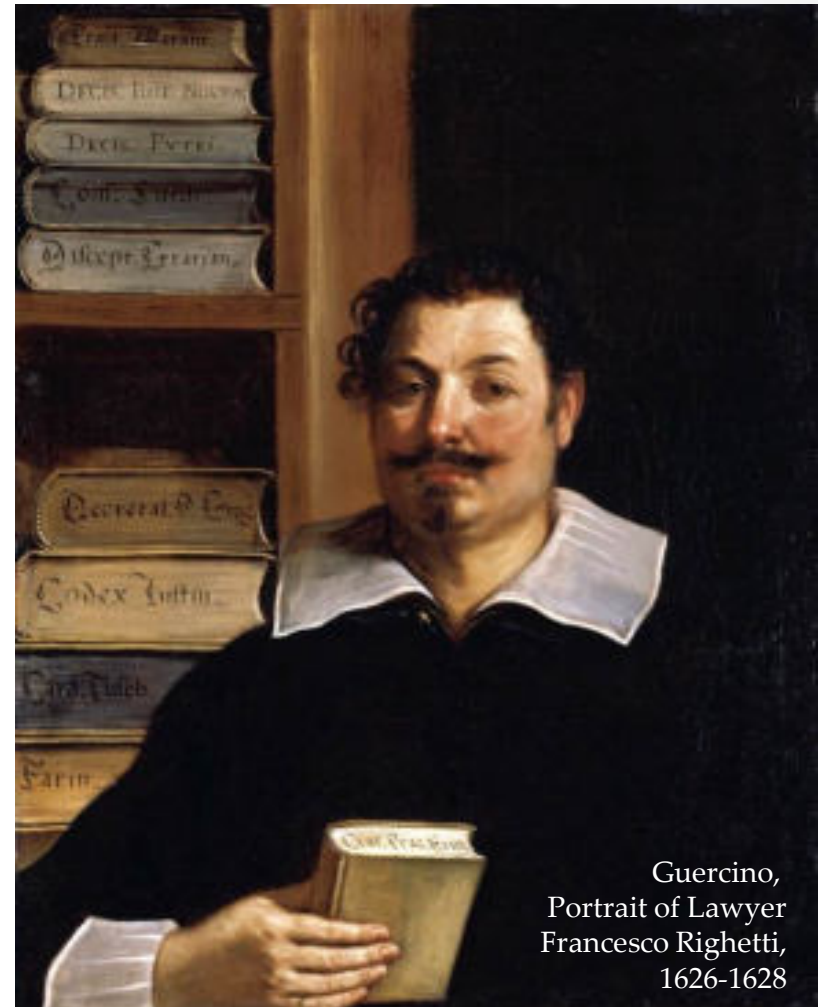
Jan van Eyck, Święty Hieronim w pracowni, 1441-42, olej na desce, Institute of Arts, Detroit

Książki na półce właściciela

Do poł. XVII w.

Fig. 4.15: Joseph Hall in his study in 1650, with books shelved fore-edge outwards: frontispiece to his *Resolutions and decisions*, 1650

Guercino,
Portrait of Lawyer
Francesco Righetti,
1626-1628

Gdzie jest tytuł?

c. 1630-40

Fig. 4.16: books with titles written across their fore-edges: a selection of books from Chapter Library, Durham, with titles written c. 1630-40 by Elias Smith, the Cathedral

1613

Fig. 4.17: a private owner's decorative flourish to fore-edge titling: books from the collection of Philip Rose (d. 1613), now in Wadham Coll., Oxford

1455

1520

1590

1648

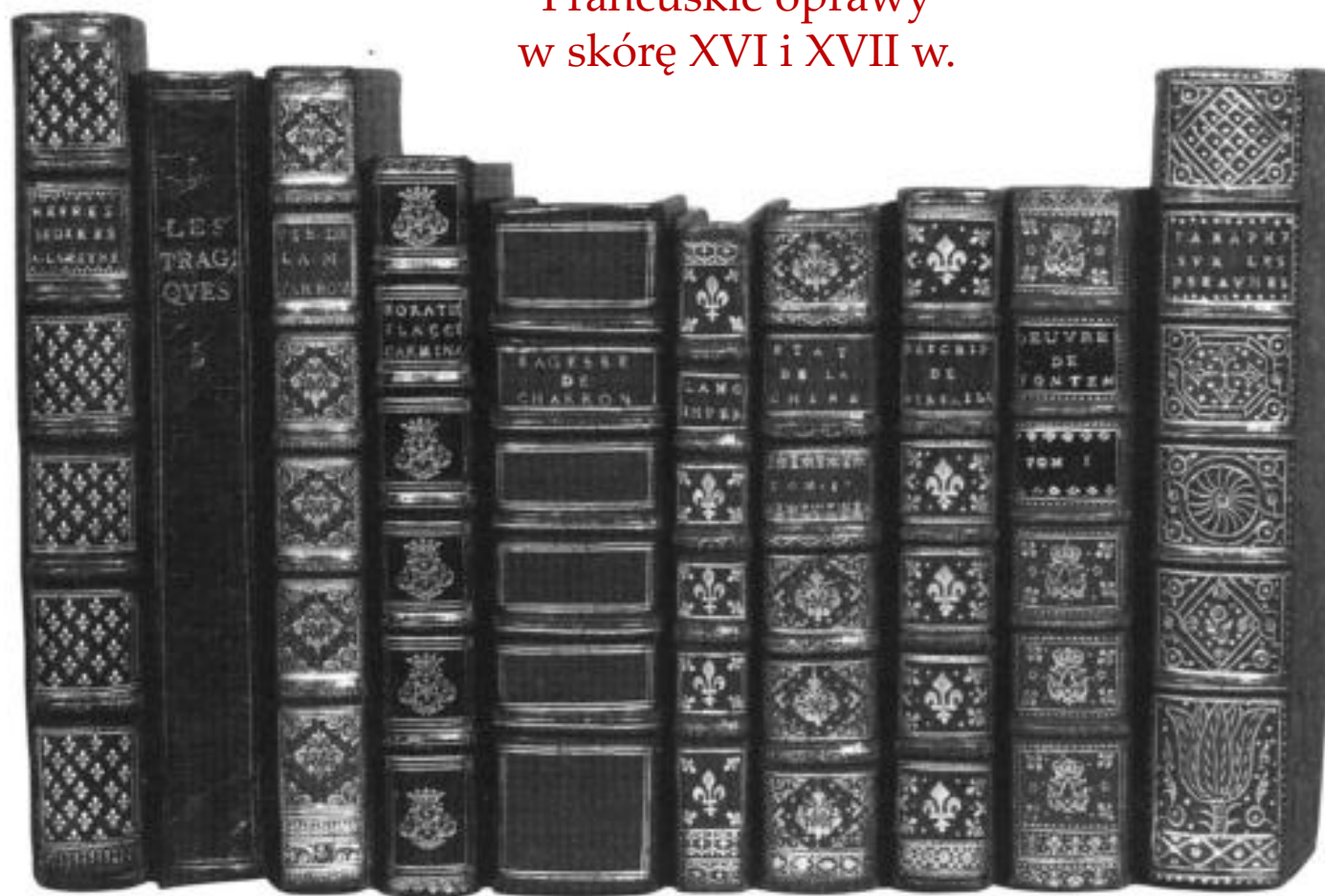
1701

1750

1802

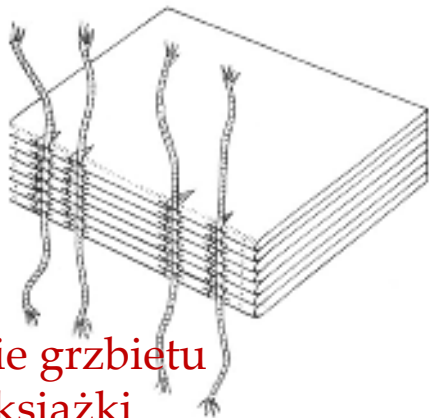
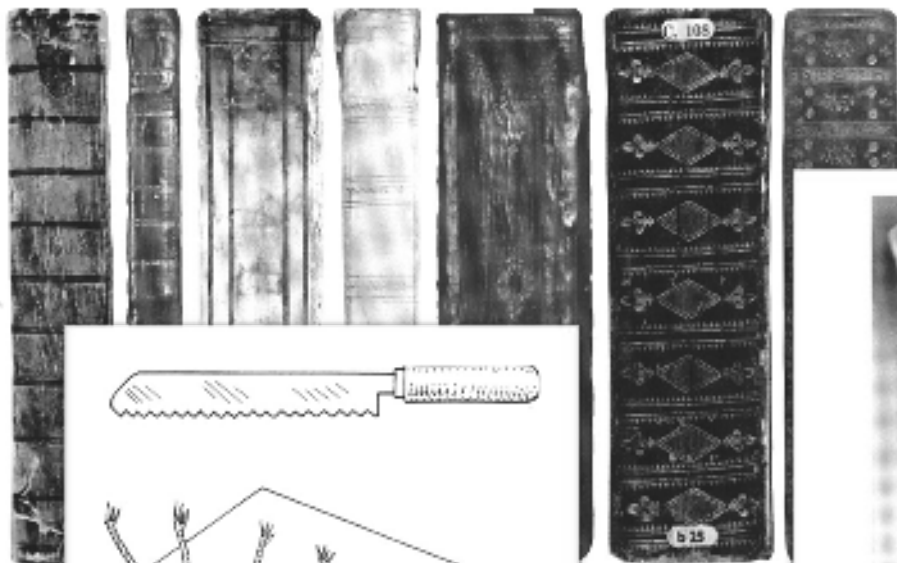
Grzbiety książek

Francuskie oprawy
w skórę XVI i XVII w.

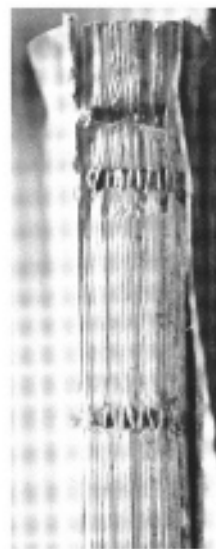

Grzbiety gładkie alla Greca

Gładki grzbiet
w stylu oprawy greckiej –
bardzo modny w XVI w.

Zacięcie grzbietu
bloku książki

Zwęzy
zagłębione
(w zacięciach)

Warstwy płótna
naklejone na grzbiet
(pod obleczeniem)

Grzbiety z uwypuklonymi zwiężami

W wieku XVII modne są znów wyraźnie uwypuklone zwięzy.

Fałszywe zwięzy
– tylko od parady

Podsumowując:

Oprawa – może być cennym źródłem informacji.

- Narzędzie **datowania** i **umiejscawiania książek** - istotny element historii kultury książki i jej czytelnictwa.
- Odzwierciedlenie **praktyk warsztatowych** różnych obszarów Europy – ważny aspekt historii rzemiosła introligatorskiego.
- Świadection kształtowania się i rozwoju **rynku księgarskiego**.
- Dowód **przemian estetycznych i technologicznych** pod stałą presją nieubłaganej ekonomii.

KONIEC

Dziękuję Państwu za uwagę

Urszula Wencka
urszula.wencka@ossolineum.pl

